

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.098>

УДК 811.161.2'272

Н.С. КІСС, кандидат філологічних наук, науковий співробітник (постдок)
Гіссенського центру з досліджень Східної Європи,
Гіссенський університет імені Юстуса Лібіха (Німеччина)
вул. Отто-Бехагельштрассе, 10-Е, м. Гіссен, 35394, Німеччина
E-mail: Nadiya.Trach@slavistik.uni-giessen.de, kراسiya@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-2077-7605>

МОВНЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЧНІЙ РИТОРИЦІ УКРАЇНИ (НА МАТЕРІАЛІ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2019 року)

У статті досліджено особливості політичної риторики щодо мовного питання в Україні в період 2019 року, коли в країні проходили кардинальні зміни — президентські та позачергові парламентські вибори, а також ухвалення нового мовного закону. На матеріалі передвиборчих програм та медійних повідомлень визначено основні риторичні моделі, до яких вдаються політики, описуючи мовне питання. Особливу увагу приділено риторичній моделі щодо мовного питання в передвиборчій кампанії експрезидента П. Порошенка та в подальшій політиці чинного президента В. Зеленського.

Ключові слова: мовне питання, мовний закон, політична риторика.

Вектор мовної політики в Україні періодично зазнає суттєвих змін із часів здобуття незалежності. Як зазначає Ю. Бестерс-Дільгер на основі аналізу президентської діяльності та риторики в мовній сфері впродовж 1991—2010 рр. Україна «намагалася знайти баланс між українізацією та правами меншин» [2: 353]. Таким чином, водночас із ротацією політичних сил та еліт, перерозподілом влади, видозмінами внутрішньої та особливо зовнішньої політики, відбувається переорієнтація мовної політики, яка хитається між зміцненням статусу та реального функціонування державної української мови, просуванням інтересів російської мови та захистом мов меншин.

Після подій Майдану та з початком російської агресії в Криму та на Донбасі маятник мовної державної політики вкотре похитнувся в бік українізації. У період президентства П. Порошенка (2014—2019) відбулася

Цитування: Кісс Н.С. Мовне питання в політичній риторичній Україні (на матеріалі президентських виборів 2019 року). *Українська мова*. 2020. № 1 (73). С. 98—112. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.098>

низка важливих подій у мовно-політичній сфері, наприклад, ухвалення законів щодо мовних квот на радіо та телебаченні — «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (щодо частки пісень державною мовою в музичних радіопрограмах і радіопередачах)» від 08.11.2016 та «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» від 13.10.2017 р. Ба більше, в останні дні каденції П. Порошенка підписав новий мовний закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що остаточно набрав чинності 16.07.2019 р., вже за президентства В. Зеленського.

На відміну від українізації 1990-х років, нові закони передбачають застосування санкцій за їхнє недотримання чи порушення та започатковують створення низки мовно-політичних інституцій, наприклад, Національної комісії зі стандартів державної мови та Уповноваженого із захисту державної мови. Слід зазначити, що всі ці закони були напрацьовані та ухвалені із залученням громадянського суспільства, мовних активістів. Л. Масенко акцентує на тому, що погляди П. Порошенка на провадження мовної політики значно еволюціонували впродовж його президентства — від «інерційного продовження процесів русифікації» [13: 29] до «декларування добрих намірів зміцнити позиції державної мови» [13: 30]. У середовищі мовних активістів діяльність П. Порошенка в мовно-політичній сфері оцінювалася по-різному — від схвалення до звинувачень у бездіяльності та декларативності¹. За спостереженням В. Кулика мовна політика в період президентства П. Порошенка відбувалася паралельно з політикою декомунізації. Проте, дослідник вбачає суттєві відмінності в провадженні цих політик: «У підсумку, постмайданні політики стосовно історичної пам'яті та мови істотно відрізнялися, оскільки уряд ініціював процес декомунізації і впроваджував його радикально і послідовно, тоді як відчутні зрушення у сфері українізації здебільшого були відповідями на тиск інших учасників політичної сцени і стосувалися лише окремих практик» [30: 14].

Аналізові нових мовних законів, особливостям їх ухвалення, функціонування та медійно-громадської дискусії щодо окремих їх положень присвячені наукові публікації Б. Ажнюка, Н. Дзеньджюри, В. Кулика, Л. Масенко, М. Мозера, В. Резнік [1; 13; 28; 5; 30; 31; 33]. У статті зупинимося на мовному питанні в політичній риторичі в період президентських та парламентських виборів у 2019 році. Матеріалом для аналізу слугують передвиборчі програми кандидатів у президенти, опубліковані на офіційному веб-сайті Центральної виборчої комісії України, а також публічні висловлювання політиків у цей період та медійна реакція на них. Для аналізу обрано програми дев'ятьох кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів виборців. Залучено також додаткові джерела —

¹ Експертні інтерв'ю записано від мовних активістів — Сергія Оснача, Тараса Марусика, Ярини Чорногуз, Анастасії Розлуцької у м. Києві в червні 2018 р.

наприклад, стенограму дебатів між кандидатами на пост Президента України — П. Порошенком та В. Зеленським.

Дослідження програм показують, що чіткої кореляції між апеляцією до мовного питання та кількістю голосів виборців немає (Табл.). Повністю відсутні згадки про мовну, а також культурну політику тільки в передвиборчій програмі О. Ляшка [19]. Схожа ситуація з програмою І. Смешка, але там є принаймні загальні згадки про державну підтримку сфер культури, науки та освіти [18]. У програмі Ю. Тимошенко мову згадано в контексті культури: «Фінансування культурного та духовного розвитку народу, збереження та примноження його культурної спадщини буде одним із пріоритетних напрямів спрямування державних коштів» [23]. Більше того, вона обіцяла низку заходів: «Буде розгорнуто потужні центри присутності української культури за кордоном. Буде надаватися державна підтримка для фінансування перекладів іноземними мовами найкращих творів української літератури, їх видання та розповсюдження по світу» [Там само]. Проте ці заходи скеровані більше на промоцію України за кордоном, а не на вдосконалення мовної політики всередині держави, та й за президентства П. Порошенка вже були створені подібні інституції, зокрема Український культурний фонд, Український інститут книги та Український інститут. Таким чином, можна розглядати обіцянки Ю. Тимошенко як перетягування політичної ковдри, загравання з потенційним електоратом П. Порошенка.

Своєю чергою, П. Порошенко згадує мовну політику як один зі здобутків свого президентства: «Ми захищаємо свою мову, вкладаємо кошти у підтримку української культури» [21]. Таким чином, він пов'язує мовне питання з економічними чинниками, репрезентуючи мову не як аб-

Таблиця. Мовне питання в передвиборчих програмах кандидатів у президенти

Кандидат	Мовне питання	Кількість голосів виборців у першому турі * (%)
Володимир Зеленський	+ -	30, 24
Петро Порошенко	++	15, 95
Юлія Тимошенко	+ -	13, 4
Юрій Бойко	+	11, 67
Анатолій Гриценко	+	6, 91
Ігор Смешко	-	6, 04
Олег Ляшко	--	5, 48
Олександр Вілкул	+	4, 15
Руслан Кошулинський	++	1, 62

Примітка: повністю відсутні згадки про мовне питання — «--»; мовне питання не згадується прямо, але є згадки про культуру — «-»; поодинокі згадки про мовне питання «+-»; чітко виражене мовне питання «+»; чітко виражене мовне питання із вказаними механізмами розвитку мовної політики «++».

* Офіційні дані згідно з веб-сайтом Центральної виборчої комісії. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp300pt001f01=719.html> (дата звернення: 05.12.2019).

страктивний символ, а як реальну цінність, яка потребує інвестицій. П. Порошенко обіцяв виборцям і надалі впроваджувати заданий раніше вектор мовно-культурної політики: «Продовжимо політику підтримки української мови як єдиної державної» [21]. Для реалізації цієї політики він окреслив низку подальших заходів: «Розширимо підтримку культурних проєктів — кіно, музики, книги та інших напрямів. Буде підтримано розвиток місцевих закладів культури, які стануть сучасними центрами розвитку громад» [21]. Слід зазначити, що в програмі П. Порошенка немає згадок ні законів про «мовні квоти», ухвалені під час його президентства, ні про мовний законопроект, який під час передвиборчих перегонів перебував на розгляді в парламенті. Можна трактувати це як свідому стратегію, оскільки 2018 р., у виступі під час церемонії вручення Шевченківської премії він заявив: «Я дуже не хотів би, щоб мовне питання знову стало на порядку денному виборчої кампанії. Мова має об'єднувати, а не роз'єднувати державу» [25].

У програмі В. Зеленського мовне питання було згадане тільки наприкінці, власне в останньому абзаці тексту: «Треба міняти країну і змінюватись самим. Треба брати відповідальність на себе і показувати приклад майбутнім поколінням. Треба єднатись усім, хто незалежно від статі, мови, віри, національності просто любить Україну!» [17]. Таким чином, було використане загальне формулювання з риторики прав людини про відсутність дискримінації за мовною ознакою, у своїй програмі В. Зеленський ні заявляв про підтримку державної мови, ані обіцяв просування російської мови чи захист мов прав меншин. Застосування риторики «нейтралітету» в мовно-політичній сфері можна розглядати і як спробу охоплення якомога ширшого кола виборців — цю стратегію команда В. Зеленського послідовно застосовувала під час передвиборчих переговорів. Зрештою, програма була структурована за риторичною моделлю відомої промови М.Л. Кінга «У мене є мрія». Її метою було радше вплинути на емоції виборців, аніж описати реальні механізми провадження політики. Під час передвиборчої кампанії В. Зеленський часто переходив з української на російську, що теж значною мірою виявляло його переваги у мовно-політичній сфері. На думку Л. Масенко, одним із пояснень феномену популярності В. Зеленського можна вважати «рівень ментального зросійщення частини української людності» [12].

З іншого боку, програма А. Гриценка будувалася на риториці заперечення, доведення від протилежного. Змальовуючи суспільно-політичну реальність у похмурих тонах, кандидат обіцяв виборцям нове суспільство в разі своєї перемоги. Щодо мовного питання, Гриценко теж використовує загальну риторику прав людини: «Не буде дискримінації за расовою, мовною, релігійною, статевою чи іншою ознакою — буде захист прав і свобод усіх громадян, незалежно від того, голосували вони за президента чи за іншого кандидата» [16]. Ба більше, він обіцяв політику підтримки мовно-культурної галузі: «Не будуть обмеження і покарання визначальними в розвитку української культури і мови — будуть стимули для виробниц-

тва українських культурних шедеврів, насамперед українського кіно, книговидавництва, сучасних проектів для підлітків і молоді» [16]. Згадку про «обмеження і покарання» можна тлумачити, як натяк на закони про «мовні квоти» на радіо та телебаченні, ухвалені за президентства П. Порошенка. Оскільки вся програма А. Гриценка була побудована як контртеза до політичної діяльності П. Порошенка, критиці було піддано й мовну політику. Проте, у програмі кандидата відсутній чіткий опис альтернативної мовної політики.

Не оминули увагою мовне питання Ю. Бойко та О. Вілкул, обидва колишні члени «Партії регіонів», а нині представники політичних сил, які утворилися на її уламках — «Опозиційного блоку» та «Опозиційної платформи — за життя». У програмі Ю. Бойка тільки одне речення стосується мовного питання: «Повернемо право громадян навчатися рідною мовою» [24]. Однак це достатньо імперативне формулювання можна трактувати як обіцянку внесення суттєвих змін до нового Закону України «Про освіту», мовна стаття якого спричинила бурхливі дискусії в засобах масової інформації та на дипломатичному рівні. Маніпулятивно використовуючи поняття «рідна мова», про багатозначність тлумачень якого неодноразово писали соціолінгвісти, Ю. Бойко апелює як до російськомовного населення, так і до представників національних меншин. У передвиборчій програмі О. Вілкула чимало суперечливих тез. Так, він пропонував зберігати статус єдиної державної за українською мовою, проте водночас наполягав на «автономії регіонів у гуманітарній, культурній і мовній політиці» [20]. Насправді, риторика О. Вілкула є нічим іншим як поверненням до тез уже скасованого й нечинного закону «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI, поворотом до регіоналізації мовного питання, наприклад: «Державна мова — українська. Обласні ради можуть запроваджувати в області другу офіційну мову» [20]. Для переконливості своїх тез політик не наводив раціональних аргументів, натомість вдався до підігріву емоцій, використавши мілітарну метафору: «Я покладаю край усім спробам розпалювати у нас релігійні, етнічні і мовні війни. Україна — не місце для воєн!» [20].

Чи не найбільше уваги мовному питанню приділено в передвиборчій програмі Р. Кошулинського. Це очікувано, адже він є представником «Свободи», а політичні партії правого спрямування наголошують на мовних питаннях, зв'язку мови та національної ідентичності. Наприклад, В. Павлович простежує ці риторичні тенденції в текстах сербських націоналістичних організацій [32]. Спочатку Р. Кошулинський подає загальне твердження: «Забезпечити українській мові реальний статус єдиної державної» [22]. Далі він деталізує його, описуючи механізми втілення мовної політики на практиці: «Зобов'язати всіх держслужбовців вживати українську мову на роботі та під час публічних виступів. Запровадити обов'язковий іспит з української мови для держслужбовців та кандидатів на виборні посади» [22]. Таким чином, він висловлює підтримку змінам мовного законодавства в бік українізації, зокрема є пере-

гук із новим мовним законом, де закладено положення про сертифікат, що засвідчує рівень володіння державною мовою.

Зазначимо, що позиція «Свободи» щодо мовного закону була неоднозначною, оскільки представники партії пропонували альтернативний законопроект. Як зазначає Т. Марусик, І. Фаріон неодноразово публічно критикувала законопроект 5670-д, який став основою для чинного закону, проте, при голосуванні в другому читанні представники «Свободи» одностайно підтримали закон [див. детальніше у: 10]. Важливо, що Р. Кошулинський поставив питання мови в контекст національної безпеки, пропонуючи «очистити український інформаційний простір від ворожої пропаганди. Позбавляти ліцензій ЗМІ, які порушують мовне законодавство, принижують національну гідність українців, поширюють дезінформацію або ведуть антиукраїнську пропаганду» [22]. Також Р. Кошулинський обіцяв податкові пільги для «україномовного книговидання, аудіо- та відеопродукції, програмного забезпечення» [22].

Апогеєм передвиборчих президентських перегонів стали дебати між П. Порошенком та В. Зеленським на стадіоні «Олімпійський» у квітні 2019 р. Увага суспільства була прикута, як до перемовин щодо часу та місця дебатів між ключовими кандидатами на пост президента, так і до власне події. Риторика дебатів відрізняється від мови політичних програм емоційною насиченістю та вищим рівнем спонтанності висловлювань. Отже, емоційно напружена риторика дебатів оберталася здебільшого навколо економічних питань, російської агресії в Криму та на Сході та взаємних обвинувачень між кандидатами. Проте, обидва тодішні претенденти на найвищий державний пост — і П. Порошенко, і В. Зеленський — заторкнули й мовне питання. Так, відбиваючись від нападок В. Зеленського, П. Порошенко перерахував державні пріоритети: «...нам треба будувати армію, продовжувати її будівництво, нам треба державу і фундамент державності, нам треба захищати мову, нам треба боронити Україну, нашу націю...» [4]. Таким чином, у своїй риторичі П. Порошенко поставив мову поряд із ключовими поняттями — нацією, державністю, питаннями національної безпеки. Зазначимо, що це була єдина згадка, яка не містила конкретики, П. Порошенко не описував детальних механізмів мовного розвитку та захисту.

Своєю чергою, В. Зеленський вдався до риторичі знецінення: «Я хочу сказати, що у Петра Олексійовича дуже багато було досягнень: безвіз, Томос, мова, армія, все, що ви писали на білбордах. Але ви знаєте, мені здається, що чомусь ви всі ці досягнення записали тільки собі. Я не розумію, чому? Це теж ваша перемога, я розумію, але мені здається, що, поперше, українська мова була ще до вас» [4]. Таким чином, В. Зеленський апелював до білбордів із написом «*Армія! Мова! Віра! Ми йдемо своїм шляхом!*», які з'явилися ще задовго до передвиборчих перегонів (орієнтовно в серпні 2018 р.). Експерти визначають їх як частину рекламної кампанії П. Порошенка [27], хоча пізніше Адміністрація Президента відхрестилася від них [3], а вже під час передвиборчих перегонів П. Порошенко

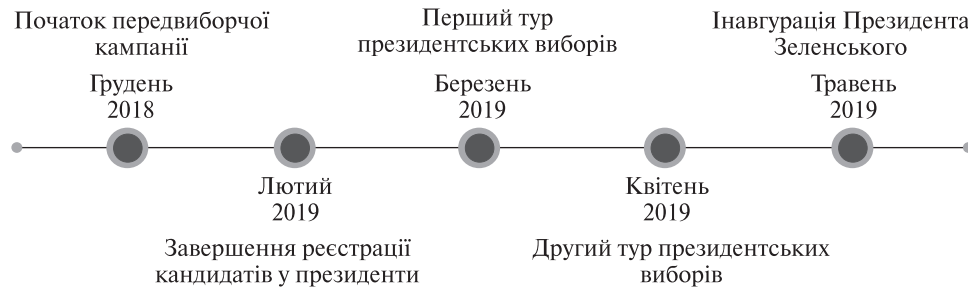

Схема 1. Хронологія президентських виборів 2019 р.

використовував інші гасла — *Думай!; Президент у нас один!* тощо. В. Зеленський зіграв на підміні понять — «українська мова була ще до вас» — одна справа існування мови, її історія, інша — розвиток сучасної мовної політики, ухвалення законів, необхідних для підтримки та розширення функціонування української мови як державної. Як і в П. Порошенка, у В. Зеленського це була єдина згадка про мову під час дебатів.

Паралельно з виборчими перегонами динамічно розвивалася мовна політика (див. для порівняння схеми 1 та 2). Так, попри песимістичні прогнози експертів² Верховна Рада все ж ухвалила новий мовний закон. Від початку передвиборчої кампанії в мовно-політичній сфері тривало затишшя. За даними офіційного вебпорталу Верховної Ради України з лютого по квітень 2019 р. розгляд мовного законопроекту переносили 13 разів³.

Ситуація докорінно змінилася після другого туру президентських виборів, який відбувся 21.04.2019 р. Через кілька днів, а саме 25.04.2019 р., на засіданні Верховної ради України відбулося ухвалення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Уже 14.05.2019 р. закон було підписано Головою Верховної Ради А. Парубієм, наступного дня 15.05.2019 р. — тоді ще чинним Президентом П. Порошенком. Інавгурація новообраного Президента В. Зеленського відбулася 20.05.2019 р. Таким чином, П. Порошенко підписав закон за 4 дні до складення своїх повноважень. Т. Марусик пояснює цю динаміку мовної політики так: «...сподівань додавав, як би це не прозвучало парадоксально, прогнозований програш чинного президента. Бо попереду — парламентські вибори, на яких П. Порошенко зі своєю партією прагнучиме здобути якнайбільшу кількість місць у наступному скликанні. У цьому він крєвно зацікавлений, а для цього треба виправляти низку по-

² Дані ґрунтуються на аналізі експертних інтерв'ю з мовними активістами, соціолінгвістами та держслужбовцями в мовно-політичній сфері, які записано в січні 2018 р. (м. Київ), у квітні 2018 р. (м. Гіссен) та в червні 2018 р. (м. Київ).

³ Інформація згідно з офіційним вебпорталом Верховної Ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61994 (дата звернення: 05.12.2019).

Схема 2. Хронологія ухвалення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»

милок. Однією з таких було небажання його команди чіпати мову до президентських виборів» [10]. З одного боку, ситуація з підписанням мовного закону в останні дні каденції нагадує історію мовної політики України в постпомаранчевий період. Так, в останні дні перебування В. Ющенка на посаді Президента України, тодішній віцепрем'єр-міністр із гуманітарних питань В. Кириленко підписав указ про запровадження іспитів з української мови для державних службовців. Більш ніж очевидно, що за президентства В. Януковича це рішення не було втілено в життя. З іншого боку, суттєва відмінність постпомаранчевої та постмайданної України полягає в тому, що тепер в країні повноцінно функціонує громадянське суспільство, яке бере на себе функцію, як розробки, підтримки нових законів, так і контролю їх належного виконання, це стосується і мовного законодавства.

Цікаво простежити реакцію на ухвалення закону головних конкурентів у передвиборчій боротьбі — П. Порошенка та В. Зеленського. Ймовірно, для Порошенка ухвалення мовного закону було своєрідною компенсацією, маленькою перемогою на тлі великої поразки у виборах. Свій короткий відеокomentar політик почав із відомої цитати Л. Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту, спочатку їм відбирає мову». Вдаючись до тієї самої метафори, П. Порошенко прокоментував: «За останні 5 років ми вийшли з передінфарктного стану, зробили дуже багато. Українською мовою говорить із нами якісний інформаційний продукт...» [див. відео у 10]. Укотре П. Порошенко наголосив на своїй позиції не змішувати виборчу кампанію з мовним питанням: «Ухвалення закону ми свідомо винесли за рамки виборчої кампанії, бо насправді він не про вибори, він про мову, про нашу українську мову» [Там само]. Водночас він озвучив конституційні принципи мовної політики, закладені в статті 10 Конституції України: «Повага до прав людей, які говорять російською та іншими мовами — це теж важливо, це європейська практика, якої ми неухильно дотримуємося і будемо дотримуватися» і подякував російськомовним громадянам за те, що «вони з розумінням ставляться до підтримки української мови» [Там само]. Таким чином, П. Порошенко адресував відео як і своїм прихильникам, які очікували ухвалення мовного закону,

так і потенційним новим виборцям, на чії голоси він розраховував під час парламентських виборів.

З іншого боку, В. Зеленський відреагував на ухвалення мовного закону довгим постом у соціальній мережі «Фейсбук». Насамперед він наголосив на тому, що мовний законопроект «розглядався під час виборчого циклу, що зробило його заручником політичної риторики» [6]. Нібито підтримуючи закон, він вдався до його критики: «Моя принципова позиція — держава має сприяти розвитку української мови шляхом створення стимулів і позитивних прикладів, а не заборон і покарань, ускладненням бюрократичних процедур, множенням кількості чиновників замість їхнього скорочення» [6]. Також В. Зеленський обіцяв «ретельно проаналізувати закон» після вступу на пост. Натомість у вересні 2019 р. в інтерв'ю на телеканалі «1+1» у програмі «100 днів президента України» він так прокоментував ухвалення закону: «Дуже складне питання. Яке б не було рішення, воно буде бити по президенту і парламенту дуже сильно» [26]. Замість «ретельного аналізу» механізмів захисту державної мови, він анонсував законопроект про мовні права національних меншин: «І там повинно все бути виписано: їх мова, їх віра... І достатньо — армія у нас одна, українська» [26]. Таким чином, щодо мов меншин чинний президент також не надав опису законодавчих механізмів, натомість вдався до пародіювання вже призабутого гасла П. Порошенка.

Президент В. Зеленський відзначився й низкою висловлювань про недоречність розгляду мовного питання. Так, у жовтні 2019 р. під час прес-марафону він заявив: «Ви пам'ятаєте, з мовного питання почався Донбас... Навіщо в нашій країні, яку ми хочемо об'єднати?.. В нас війна, на різних мовах люди сидять в окопах — навіщо ми підіймаємо зараз це питання?» [7]. З одного боку, він вдався до тези про «російськомовних патріотів», яку теж використовував П. Порошенко, здебільшого на початку своєї президентської каденції. З іншого боку, теза про «мовне питання як причину збройного конфлікту» є очевидним відлунням гасел російської пропаганди. Як стверджує Т. Матичак, із початком російської агресії «...мовне питання в Україні порушувалося й перекручувалося в російських ЗМІ десятки разів» [14: 40].

У листопаді 2019 р., вітаючи громадян із Днем української писемності та мови, Президент спершу вдався до традиційної риторики, яку використовували щодо мовного питання інтелігенція, науковці та проукраїнські політичні сили ще з часів здобуття незалежності: «Її намагалися заборонити, зацькувати, вбити, але вона вистояла, стала сильнішою та ще прекраснішою» [відео у: 9]. Проте далі В. Зеленський перейшов до риторики, що є сумішшю російської пропаганди та радянських ідеологем: «І вона ніколи не має стати причиною розбрату. Українська мова повинна об'єднувати. Заради одного — світлого майбутнього України та її громадян» [Там само]. З іншого боку, Т. Марусик підкреслює, що риторика команди Зеленського зазнала суттєвих змін із часів його обрання прези-

дентом, зокрема він згадує такі тези: 1) заяви про відкриття російськомовного каналу і створення російськомовного інформаційного продукту; 2) готовність до зменшення мовних квот; 3) суттєве зменшення державного бюджету на 2020 р. щодо фінансування українського книговидавництва та книгопоширення; 4) плани знизити інвестиції в українське кіновиробництво [11].

Щодо нового мовного закону, то станом на сьогодні він проходить процес імплементації. Так, станом на кінець 2019 р. обрано членів Національної комісії зі стандартів державної мови та мовного омбудсмена — Уповноваженого із захисту державної мови. Ці призначення супроводжувалися активним обговоренням громадськості. Проте в грудні 2019 р. Венеційська комісія надіслала низку рекомендацій щодо внесення змін у мовний закон. Загалом схвалюючи ідею підтримки та розвитку української мови як державної, комісія радить приділити більше уваги меншинам та ухвалити окремий закон щодо їхніх прав [15]. Зрештою, Л. Масенко наголошує на тому, що ідею ухвалити два різні закони — один, який стосується державної мови, інший — мов національних меншин — підтримували ініціатори та розробники Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [13: 31]. Таким чином, наступного 2020 р. можна очікувати внесення змін до чинного мовного законодавства чи розробку нових законопроектів у сфері прав національних меншин.

Описуючи мовні ідеології в сучасній Україні, Л. Біланюк визначає дві основні: *мова на часі* та *мова не на часі* [29]. До прихильників першої мовної ідеології належать передусім мовні активісти, які заохочують усе ширше коло російськомовних громадян переходити на українську мову в щоденному спілкуванні. Натомість симпатки другої мовної ідеології вважають, що мова спілкування не є важливим компонентом ідентичності. Обидві тенденції простежуються і в політичній риторичі. Як засвідчує аналіз передвиборчих програм, одні кандидати в президенти намагалися уникнути мовного питання (О. Ляшко, І. Смешко), інші обходилися незначними згадками про мову та культуру (Ю. Тимошенко, В. Зеленський, А. Гриценко). А окремі кандидати обіцяли суттєве розширення функціонування української мови як державної (П. Порошенко, Р. Кошулинський) чи децентралізацію мовної політики та захист мов національних меншин (Ю. Бойко, О. Вілкул). З обранням на пост президента В. Зеленського вектор мовної політики в Україні вкотре змінюється, на цей раз у бік озвучування і підтримки тези «мова не на часі». Справжнім тестом на мовну політику для нинішньої влади стане подальша робота мовно-політичних інституцій — Національної комісії зі стандартів державної мови та Уповноваженого із захисту державної мови. Тільки час покаже, чи вдасться на цей раз утримати баланс між реальним розширенням сфери функціонування української мови як державної, використанням державної мови як інструменту для інтеграції національних меншин та водночас захистом їхніх мовно-культурних прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. Мовне законодавство і мовне планування в сучасній Україні. *Мовознавство*. 2017. № 4. С. 28—40.
2. Бестерс-Дільгер Ю. Нація та мова після 1991 р. — українська та російська в мовному конфлікті. *Україна. Процеси націєтворення*. Упоряд.: А. Каппелер; переклад з німецької. Київ, 2011. С. 352—364.
3. Вибори президента України 2019: Хто у нас кандидати? (03.02.2019). *Громадське*. URL: <https://hromadske.ua/posts/vibori-prezidenta-ukrayini-2019-hto-u-nas-kandidati> (дата звернення: 01.12.2019).
4. Дебати Зеленського та Порошенка: повний текст виступів та відповідей кандидатів. *ТСН*. (19.04.2019). URL: <https://tsn.ua/politika/debati-zelenskogo-ta-poroshenka-povniy-tekst-vistupiv-ta-vidpovidey-kandidativ-1332675.html><https://tsn.ua/politika/debati-zelenskogo-ta-poroshenka-povniy-tekst-vistupiv-ta-vidpovidey-kandidativ-1332675.html> (дата звернення: 13.11.2019).
5. Дзеньдзюра Н. Державний менеджмент мовної політики в Україні. *Освіта Регіону*. 2017. № 1. С. 71—77.
6. Зеленський відреагував на «мовний» закон: обіцяє розібратися після вступу на пост президента. (25.04.2019). *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/politics/10530741-zelenskiy-vidreaguval-na-movniy-zakon-obicyaye-rozibratisya-pislya-vstupu-na-post-prezidenta.html> (дата звернення: 13.12.2019).
7. Зеленський: З мовного питання почалася війна на Донбасі. (10.10.2019). *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/92743> (дата звернення: 23.11.2019).
8. Любка А. Зеленський — найкращий приклад необхідності закону про мову. (05.05.2019). *Радіо «Свобода»*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29921168.html> (дата звернення: 22.11.2019).
9. «Має об'єднувати»: Зеленський привітав українців з Днем української мови. (09.11.2019). *5 канал*. URL: <https://www.5.ua/polityka/maie-obiednuvaty-zelenskiy-pryvitalv-ukraintsiv-z-dnem-ukrainskoi-movu-202538.html> (дата звернення: 22.11.2019).
10. Марусик Т. Мова має значення: очікувано-неочікуваний закон і підводні камені ухвалення. (01.05.2019). *Радіо «Свобода»*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29913195.html> (дата звернення: 24.11.2019).
11. Марусик Т. Українська мова. Команда Зеленського змінила риторику і взяла паузу. (01.10.2019). *Радіо «Свобода»*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30192034.html> (дата звернення: 12.12.2019).
12. Масенко Л. Війна на мовно-культурному полі: соціологія, Маруґ і Зеленський. (15.03.2019). *Радіо «Свобода»*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29822042.html> (дата звернення: 12.12.2019).
13. Масенко Л. Мовний конфлікт в Україні: шляхи розв'язання. *Українська мова*. 2018. № 2. С. 20—35.
14. Матичак Т. Щупальця восьминога: структура впливу кремлівської пропаганди на український інфопростір. *Слова та війни: Україна в боротьбі з кремлівською пропагандою*. Київ, 2017. С. 28—49. URL: https://issuu.com/internews-ukraine/docs/words_and_wars_ukr (дата звернення: 12.12.2019).
15. Мовний закон штовхають до змін: що рекомендує Україні Венеціанська комісія. (06.12.2019). *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/6/7103953/> (дата звернення: 12.12.2019).
16. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Анатолія Гриценка. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=208pt001f01=719.html> (дата звернення: 20.11.2019).
17. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=233pt001f01=719.html> (дата звернення: 21.11.2019).
18. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Ігоря Смешка. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=295pt001f01=719.html> (дата звернення: 22.11.2019).

19. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Олега Ляшка. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=220pt001f01=719.html> (дата звернення: 20.11.2019).
20. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Олександра Вілкула. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=216pt001f01=719.html> (дата звернення: 20.11.2019).
21. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Петра Порошенка. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=295pt001f01=719.html> (дата звернення: 22.11.2019).
22. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Руслана Кошулинського. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=228pt001f01=719.html> (дата звернення: 21.11.2019).
23. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Юлії Тимошенко. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=225pt001f01=719.html> (дата звернення: 20.11.2019).
24. Передвиборча програма кандидата на пост президента України Юрія Бойка. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=216pt001f01=719.html> (дата звернення: 20.11.2019).
25. Порошенко: Мовне питання не має бути на порядку денному виборчої кампанії. (09.03.2018). *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/77426> (дата звернення: 18.11.2019).
26. Президент хоче захистити права національних меншин в Україні: мова, віра. (01.09.2019). *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/society/10669227-prezident-hoche-zahistiti-prava-nacjonalnih-menshin-v-ukrajini-mova-vira.html> (дата звернення: 22.11.2019).
27. Ціна агітації: скільки коштують президентські перегони. (11.03.2019). *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/elections/10475679-cina-agitaciji-skilki-koshtuyut-prezidentski-perregoni.html> (дата звернення: 03.11.2019).
28. Azhniuk, B. (2017). Ukrainian language legislation and the national crisis. *Harvard Ukrainian Studies. The battle for Ukrainian: a comparative perspective (2017–2018)*, 35 (1/4), 311–329.
29. Bilaniuk, L. (2016). Ideologies of language in war time. *Revolution and war in contemporary Ukraine. The challenge of change*. Edit.: O. Bertelsen. Stuttgart, Ibidem Verlag, 139–160.
30. Kulyk, V. (2019). Memory and Language: Different Dynamics in the Two Aspects of Identity Politics in Post-Euromaidan Ukraine. *Nationalities*, 1 – 18. URL: https://www.academia.edu/40779991/Memory_and_Language_Different_Dynamics_in_the_Two_Aspects_of_Identity_Politics_in_Post-Euromaidan_Ukraine (дата звернення: 02.12.2019).
31. Moser, M. (2017). Zur jüngsten Sprachensituation in der Ukraine (2012–2016). *Studia Slavica Hung.*, 62/1. P. 171–196.
32. Pavlovic, V. (2012). The attitude of the far-right organizations in Serbia towards the relation between language and national identity. *Proceedings from the International scientific conference “Identity in the Era of Globalisation and Europeanization”* (3–4 November 2011, Skopje, Republic of Macedonia). Skopje, 521–528.
33. Reznik, V. (2018). Language Policy in Independent Ukraine: A Battle for National and Linguistic Empowerment. *Language Planning in the Post-Communist Era*. Edit.: E. Andrews, Berlin: Springer, 169–192.

REFERENCES

1. Azhnyuk, B. (2017). Language legislation and language planning. *Linguistics*, 4, 28–40 (in Ukr.).
2. Besters-Dilger, J. (2011). Nation and language after 1991 — Ukrainian and Russian in language conflict. *Ukraine. Processes of nation-building*. Ed.: A. Kappeler; translated from German. P. 352–364. Kyiv: K.I.C. (in Ukr.).
3. Elections of President of Ukraine 2019: Who are candidates? (03.02.2019). *Hromadske*. URL: <https://hromadske.ua/posts/vibori-prezidenta-ukrayini-2019-hto-u-nas-kandidati> (Application date: 01.12.2019).
4. Debates of Zelenskyi and Poroshenko: full text of the candidates’ speeches and answers. (19.04.2019). *TSN*. URL: <https://tsn.ua/politika/debati-zelenskogo-ta-poroshenka-povniy-tekst-vistupiv-ta-vidpovidey-kandidativ-1332675.html> (Application date: 13.11.2019).

5. Dzendzyura, N. (2017). State management of language policy in Ukraine. *Regional education*, 1, 71–77 (in Ukr.).
6. Zelenskyi reacted to “language” law: he promises to analyze after beginning of his presidency. (25.04.2019). *UNIAN*. URL: <https://www.unian.ua/politics/10530741-zelenskiy-vidreagu-vav-na-movniy-zakon-obicyaye-rozibratysya-pislya-vstupu-na-post-prezidenta.html> (Application date: 13.12.2019).
7. Zelenskyi: The war on Donbas has started from language issues. (10.10.2019). *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/92743> (Application date: 23.11.2019).
8. Lyubka, A. Zelenskyi ist the best example of need for language law. (05.05.2019). *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29921168.html> (Application date: 22.11.2019).
9. «It should unite»: Zelenskyi greeted Ukrainians with the Ukrainian language’s Day. (09.11.2019). *5 Channel*. URL: <https://www.5.ua/polityka/maie-obiednuvaty-zelenskiy-pryvitav-ukraintsv-z-dnem-ukrainskoi-movy-202538.html> (Application date: 22.11.2019).
10. Marusyk, T. Language matters: expectedly unexpected law and pitfalls of adoption. (01.05.2019). *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29913195.html>. (Application date: 24.11.2019).
11. Marusyk, T. The Ukrainian language. Zelenskyi’s team changed rhetoric and paused. (01.10.2019). *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30192034.html> (Application date: 12.12.2019).
12. Masenko, L. The war at language-cultural battlefield: sociology, Maruv and Zelenskyi. (15.03.2019). *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29822042.html> (Application date: 12.12.2019).
13. Masenko, L. (2018). Language conflict in Ukraine: ways of solving. *Ukrainian language*, 2, 20–35 (in Ukr.).
14. Matychak, T. (2017). Octopus tentacles: the structure of the Kremlin’s propaganda influence on the Ukrainian informational space. *Words and wars: Ukraine facing Kremlin propaganda*. P. 28–49. Kyiv (in Ukr.). URL: https://issuu.com/internews-ukraine/docs/words_and_wars_ukr (Application date: 12.12.2019).
15. Language law is pushed to be changed: what does Venice Commission recommend Ukraine. (06.12.2019). *European Truth*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/6/7103953/> (Application date: 12.12.2019).
16. Pre-election program of Anatolii Hrytsenko. *Official web-site of the Central Election Commission*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=208pt001f01=719.html> (Application date: 20.11.2019).
17. Pre-election program of Volodymyr Zelenskyi. *Official web-site of the Central Election Commission*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=233pt001f01=719.html> (Application date: 21.11.2019).
18. Pre-election program of Ihor Smeshko. *Official web-site of the Central Election Commission*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=295pt001f01=719.html> (Application date: 22.11.2019).
19. Pre-election program of Oleh Liashko. *Official web-site of the Central Election Commission*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=220pt001f01=719.html> (Application date: 20.11.2019).
20. Pre-election program of Oleksandr Vilkul. *Official web-site of the Central Election Commission*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=216pt001f01=719.html> (Application date: 20.11.2019).
21. Pre-election program of Petro Poroshenko. *Official web-site of the Central Election Commission*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=295pt001f01=719.html> (Application date: 22.11.2019).
22. Pre-election program of Ruslan Koshulynskiy. *Official web-site of the Central Election Commission*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=228pt001f01=719.html> (Application date: 21.11.2019).
23. Pre-election program of Yuliia Tymoshenko. *Official web-site of the Central Election Commission*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=225pt001f01=719.html> (Application date: 20.11.2019).

24. Pre-election program of Yurii Boiko. *Official web-site of the Central Election Commission*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp005pt021f01=216pt001f01=719.html> (Application date: 20.11.2019).
25. Poroshenko: language issues should not be at agenda of pre-election campaign. (09.03.2018). *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/77426> (Application date: 18.11.2019).
26. The President wants to protect the rights of national minorities in Ukraine: language, faith. (01.09.2019). *UNIAN*. URL: <https://www.unian.ua/society/10669227-prezident-hoche-zahistiti-prava-nacionalnih-menshin-v-ukrajini-mova-vira.html> (Application date: 22.11.2019).
27. The price of the agitation: how much does presidential race cost. (11.03.2019). *UNIAN*. URL: <https://www.unian.ua/elections/10475679-cina-agitaciji-skilki-koshtuyut-prezidentski-peregoni.html> (Application date: 03.11.2019).
28. Azhniuk, B. (2017). Ukrainian language legislation and the national crisis. *Harvard Ukrainian Studies. The battle for Ukrainian: a comparative perspective (2017–2018)*, 35 (1/4), 311–329 (in Eng.).
29. Bilaniuk, L. (2016). Ideologies of language in war time. *Revolution and war in contemporary Ukraine. The challenge of change*. Ed.: O. Bertelsen. Stuttgart, Ibidem Verlag, 139–160 (in Eng.).
30. Kulyk, V. (2019). Memory and Language: Different Dynamics in the Two Aspects of Identity Politics in Post-Euromaidan Ukraine. *Nationalities*, 1–18. URL: https://www.academia.edu/40779991/Memory_and_Language_Different_Dynamics_in_the_Two_Aspects_of_Identity_Politics_in_Post-Euromaidan_Ukraine (Application date: 02.12.2019).
31. Moser, M. (2017). Zur jüngsten Sprachensituation in der Ukraine (2012–2016). *Studia Slavica Hung*, 62/1, 171–196 (in DEU.).
32. Pavlovic, V. (2012). The attitude of the far-right organizations in Serbia towards the relation between language and national identity. *Proceedings from the International scientific conference “Identity in the Era of Globalisation and Europeanization”* (3–4 November 2011, Skopje, Republic of Macedonia). Skopje. P. 521–528.
33. Reznik, V. (2018). Language Policy in Independent Ukraine: A Battle for National and Linguistic Empowerment. *Language Planning in the Post-Communist Era*. Ed.: E. Andrews. P. 169–192. Berlin: Springer (in Eng.).

Статтю отримано 13.12.2019

Nadiya Kiss, PhD in Philology, Postdoctoral
Researcher of Giessen Centre for Eastern European Studies,
Justus Liebig University of Giessen, Germany
Otto-Behaghel-Str. 10-E, Giessen 35394, Germany
E-mail: Nadiya.Trach@slavistik.uni-giessen.de; kراسiya@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-2077-7605>

LANGUAGE ISSUES IN POLITICAL RHETORIC OF UKRAINE (ON THE MATERIAL OF THE PRESIDENTIAL ELECTIONS IN 2019)

In the article, peculiarities of political rhetoric concerning language issues in Ukraine are highlighted. The timeframe is 2019 — a year, when cardinal changes, namely presidential and parliamentary elections, as well as adoption of a new language law, encompassed the country. The main rhetorical models, used by the politicians while appealing to language issues, are demonstrated on the material of pre-election programs and media messages. As the research has shown, the politicians use various rhetoric strategies — they or try to avoid language issues, either put it in context of culture, nation-building, identity issues, or use it for attracting broader circle of voters. Just few of them propose concrete implementation mechanisms of language policy ideas into societal practice.

Moreover, political rhetoric of the main candidates is compared with their activities in real political life, in particular in language sphere. Attitudes of the different political parties towards the newly implemented law “On providing of functioning of the Ukrainian as state language” are discussed and evaluated. Especial attention is paid towards language issues in pre-election campaign of ex-president P. Poroshenko and further politics of current President V. Zelenskyi. In particular, the debates between the main candidates and their messages concerning language

issues, cited and commented by media, are analyzed. The dynamics of the adoption of the new language law on the state and its connection with election campaign is highlighted. The perspectives of language policies in connection with changes of general political direction of the state are depicted.

As a conclusion, the article defines language ideology, applied by Zelenskyi's team as «language does not matter». Hence, further developments in language field, in particular implementation of the above mentioned law, will become a test for the power representatives in the near future. At the moment, the tendency is to keep balance between real widening of the state language functioning and usage of the state language as an instrument for national minorities integration, at the same time protection of their lingual-cultural rights.

Keywords: *language issues, language law, political rhetoric.*